

Сергій Романовський,
Олена Барило,
м. Київ

УДК 37:372.8+37.03(37.013.43+37.013.77)

РОЗВИТОК ВИСОКОГО РІВНЯ СВІДОМОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ СПЕЦІАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ

В статті автори актуалізують проблему розвитку високого рівня культури сучасної молоді шляхом вивчення спеціальних навчальних дисциплін у сфері середнього освіти. Акцентовано увагу на практичному аспекті поняття свідомості культури та її розвитку дослідниками наукової сфери. Зроблено акцент на актуальності розвитку свідомості української культури шляхом ознайомлення з особливостями основних релігій у світовій культурі. Акцентовано увагу на основній частині навчальної програми з краєзнавства О. Авілової та ін. Зроблено аналіз впливу вивчення спеціальної навчальної дисципліни «Історія світових релігій» на виховні та освітні процеси середньої молоді. Представлено зміст програми спецкурсу «Історія світових релігій», розробленої педагогом киевського ліцею «Інтелект» Н. Гордєєвою для вивчення в загальноосвітній школі. Зазначено перспективність та необхідність введення описаного спеціалізованого предмету в навчально-виховний українських середніх загальноосвітніх закладів. У статті застосовано принцип інтеграції.

Ключевые слова: *свідомість, свідомість культури, міжкультурний діалог, міжкультурна толерантність, міжкультурна компетентність, міжнародна толерантність.*

In their article the authors focus their attention on the problem of high consciousness level development by introducing specialized subjects in secondary school. They attract attention to a practical approach of investigating the phenomenon of cultural consciousness among young people and the absence of its development. Furthermore, the authors emphasize the urgent need of promoting Ukrainian consciousness by introducing the peculiarities of world religions and compiling an advanced program of Country Study subject edited by O. Avilova and others. They have also analyzed what influence the subject "The History of World Religions" has in educational process among schoolchildren. Also, the authors present the syllabus of "The History of World Religions" compiled by N. Gordeeva, the teacher of lyceum "Intellect" and insist on the necessity of introducing this subject in secondary school curriculum.

Key words: *consciousness, consciousness of culture, intercultural dialogue, intercultural tolerance, intercultural expertise, international tolerance.*

У 2003 р. О. Сухомлинська запропонувала класифікацію періодів розвитку педагогіки в Україні. Вона акцентувала увагу на тому, що до 1991 р. пройшло шість періодів розвитку педагогіки, а з разом з державною незалежністю України розпочався новий VII період розвитку педагогічної думки. Він передбачає створення національної системи освіти з новими структурою та змістом, осмисленням вітчизняних явищ, феноменів, розкриттям проблем національного виховання і національної освіти тощо [5]. На цьому етапі необхідно визначити: яким може бути національне виховання без міжкультурного діалогу, якщо ми бажаємо стати європейською країною (з іншими відмінними від радянсько-тоталітарними поглядами на світ, себе і оточення) та утвердитись на європейській арені? Яким може бути сучасне навчання і виховання без опанування іноземних мов та ознайомлення з іншими культурами? Ці питання є актуальними протягом усього періоду незалежності України. Однак, якщо вивченню іноземних мов упродовж останніх десятиліть у ЗНЗ приділено увагу, то ознайомлення з традиціями інших культур безпосередньо у середній освіті – ні. Припустимо, що це є причиною того, що молоді люди, опановуючи іноземну мову, виїжджають без повернення за кордон, вважаючи, що там краще. Від цього неминуче страждають усі: молодь, батьки, представники інших культур, оскільки від повільного ілюзорного «входу» в іншу культуру і традицію, як у «свою», відбувається втрата ідентифікації особистості відповідно до культури.

Якщо отримання вищої освіти за кордоном є результативним та сприйнятливим, то певний відсоток міжнаціональних та міжрелігійних шлюбів завершується розлученнями, що має негативні психологічні наслідки для обох сторін. Більшість скаже, що цьому в середній освіті не навчають, а ми заперечимо – лише в підлітковому віці можна попередити помилки майбутньої дорослості кожної дитини. Дійсно, в радянській середній освіті цьому не навчали, а лише завуальовано залякували та «завантажували» принципами марксистсько-ленінської ідеології, політично перекрученою історією. Однак серед сучасних закладів середньої освіти є винятки, що є свідченням гнучкості та високого рівня розвитку культури. Це експериментально-педагогічні досягнення заслуженого вчителя України, заступника директора з англomовного циклу київського ліцею «Інтелект» – Н. Гордєєвої. Завдяки її професійному керівництву стає можливим попередити певний відсоток помилок у поведінці сучасної молоді, сприяти її долученню до високого рівня свідомості культури.

Оскільки проблему розвитку свідомості культури раніше ніхто не досліджував, то ми вперше пропонуємо розпочати її розгляд на основі ексклюзивного педагогічного досвіду українських вчителів.

Так, у 1992 р. Н. Гордєєва розпочала експериментально-педагогічну діяльність, досліджуючи проблеми якості підготовки української молоді в середній ланці освіти. Навчаючи іноземної мови, вона з часом розробила серію навчальних предметів, що сприяють формуванню в учнів високої культури спілкування та забезпечують їх необхідними для цього знаннями, щодо іноземної мови (не побутової, а фахової і літературної), частин культури англomовних країн, особливостей та різниці між традиціями п'яти більш поширених світових релігій (буддизму, індуїзму, іудаїзму, мусульманства, християнства).

Метою нашої статті є здійснення аналізу значущості та впливу вивчення дисципліни «Історії світових релігій» під час навчання у ЗНЗ на процеси формування високого рівня свідомості культури у сучасної молоді.

Згадаємо про те, що свідомість української культури є синтетичною, що пов'язано з дефініцією поняття «культура». Культура – це сфера людської діяльності, пов'язана з самовираженням (культ, наслідування) людини, проявом її суб'єктивності (характеру навичок, уміння та знань); сукупність загальнозначущих духовних і матеріальних цінностей, тобто життєвих смислів людини [8].

Явище культури вивчають у контексті багатьох наук: культурології, філософії, релігієзнавства, археології, історії, соціології, антропології, етнографії та педагогіки.

У кожній науці уявлення про культуру як про предмет дослідження є індивідуальним. Окрім названих, культуру як явище вивчають сучасні науки, що досліджують різні форми свідомості – це мораль, мистецтво, право тощо.

Проблеми свідомості були предметом вивчення різних наук, що ґрунтовно відобразилось у філософській праці російського (радянського) філософа А. Спіркіна [4], але серед самостійних українських досліджень подібні наукові розвідки відсутні, а явище свідомості культури не досліджував жоден науковець. Так, А. Спіркін трактує поняття «свідомість» через марксистсько-ленінські позиції. Радянський період у розвитку науки не можливо викреслити з історії, але сьогодні настає час перетворень і змін, що активно почали відбуватись упродовж 2013–2016 рр. у колективному свідомому та підсвідомому. Внаслідок військових і політичних подій відбулися значні перетворення, що вплинули на багатьох російськомовних, країномовних та англomовних осіб.

У ХХІ ст. час вимагає від людини наукового світогляду переосмислення проблем свідомості з позицій культури, культури самобутньої та самодостатньої. Українська культура є складовою світової культури, що має освіту (педагогіку з її історією розвитку), що вийшла на світовий рівень. Її можна розглядати у взаємозв'язку з історико-педагогічними поняттями.

Свідомість української культури є об'єктивно-існуючим явищем, що містить результати історичних процесів змін і розвитку колективного підсвідомого та свідомого (О. Барило).

Діючи у сфері психічного, ці результати з часом відображаються у продуктах/продукції інтелектуальної творчості (публікації, літературні твори, дослідження тощо), а у сфері матеріального – через культурно-мистецьку діяльність (витвори різних видів мистецтва – живопис, скульптура, архітектура тощо). Носіями свідомості є об'єкти живого світу, а на вищому рівні – людина. Ознакою приналежності до загального поля свідомості української культури є україномовне населення (в Україні, зарубіжній діаспорі).

Осередками збереження і розвитку свідомості української культури постають державні культурні установи (музеї, бібліотеки, архіви, історико-культурні заповідники тощо), до яких належать заклади різних рівнів освіти. Якщо у закладах освіти відбувається розвиток світської освіти і свідомості, то в релігійних осередках на тлі релігійного виховання відбувається збереження і підтримка української історико-культурної традиції.

У часи постатеїзму явище приналежності до певної релігії стало гуманістичною цінністю, що належить до прав і свобод людини, навіть, за положеннями конституції. Релігійність як людський акт завжди пов'язана з екзистенційними проблемами, проблемами вибору [3] і є складовою свідомості (надсвідомості) [3]. Однак бути наївним та обмеженим віруючим, як і надміру фанатичним, на нашу думку, сьогодні небезпечно.

За 25 років демократичності значна більшість людей перейшли з комуністів та атеїстів до православних, мало розуміючи, що таке справжня християнська традиція, започаткувавши моду на християнство та розвиваючи модні «християнські бренди», ніж справжню традицію.

У багатьох ВНЗ на хвилі пострадянської відкритості релігійного віросповідання з'явилась спеціальність «Релігієзнавство». З часом вона переформувалась у спеціальність «Філософія». І це не дивно: церква не є прибутковою організацією, кількість релігійних працівників має бути обмеженою, але обов'язковою для підтримки збереження культурно-історичної спадщини і традиції східних слов'ян. Предмет «Історія світових релігій», та окремі дисципліни з кожного релігійного спрямування («Католицизм», «Протестантизм», «Мусульманство» тощо), вивчають лише у ВНЗ, де ще збереглися ці спеціальності. Нове покоління перебуває серед різномірної інформації, знаходиться в постійному пошуку себе, що часто призводить до невизначеностей, або, навіть, до негативних наслідків.

Отже, сьогодні до будь-якої релігії необхідно ставитись з позицій культурно-наукового підходу. Провідний український греко-католицький національно-свідомий діяч кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. А. Шептицький, всупереч звинуваченням у польському зрадництві, ідентифікував себе українцем («де народився – там і знадобився») та вболівав за українську молодь, її майбутнє та майбутнє України. Він був високоосвіченою людиною, знав багато мов (грецьку, латину, староврейську, старослов'янську, польську, українську, німецьку, англійську, французьку, італійську, російську, білоруську, чеську, сербсько-хорватську), що допомагало йому самостійно вести справжній міжкультурний діалог [7]. Обіймаючи високі релігійні посади, А. Шептицький наголошував на цінності та значущості освіти і науки для кожної людини. На це вказують його пастирські листи: «Подавайте молоді таку освіту, яка навчила б її не тільки теорії, але теж і практики! *Учіть її, як має жити!*» У тому ж джерелі релігійний діяч, глибоко розуміючи потребу молоді в якісній освіті та формуванні високої культури спілкування, шанобливо висловлювався про науковий світ. «Однак до багатства не дійде суспільність без справжньої освіти, зазначав він. – Без неї, навіть, і те, що має, – легко стратить. Тому справедливо цінять люди науку й освіту. Бо *наука для вищих верств суспільства – то сила, під деяким оглядом, навіть, більша, ніж багатства!* Нарід, що має вчених, здобуває собі в інших народів признання і честь. І з таким народом мусять другі народи числитися! *А для людей по селах просвіта – то річ майже першої потреби.* Темний, непросвічений народ легко марнує все, що має і дається на кожному кроці ошукати. До того такий нарід є неприступним для кожної, хоч би й найліпшої думки! Навіть своєї святої Віри він не знає – і псує її найгрубішими поганськими забобонами!» [6].

Наведена цитата наприкінці XIX ст. була сказана українцем, а втілили її у життя в Європі. Там сьогодні кращий рівень життя, інше становище мають освіта і наука (в країнах Західної Європи та Америки). На нашу думку, закрита радянська наука окрім великих досягнень мала й інший бік, що й сьогодні більше залишається закритою інформацією.

У 80-х рр. XX ст. радянські (переважно московські) вчені – В. Біблер, М. Бахтін та іншими – створили Концепцію діалогу культур. Окрім філософської, психологічної, політичної і педагогічної, серед цілей було також сприяння розвитку міжкультурного діалогу. Поступово перспективний науковий початок перетворився у вузьке коло різних науковців, з вузькоспрямованою діяльністю. Сьогодні ж українські науковці опікуються проблемою ідентичності особистості в сучасному діалозі культур, про що свідчать щорічні науково-практичні конференції (м. Острог, НУ «Острозька Академія»). Проте який сенс у подібній «мертвій» науці, якщо результати конференцій залишаються лише у застосуванні філософсько-культурологічного кола професора М. Зайцева та ще деяких учених (наука для науки)? Справжня наука має бути результативною і приносити користь суспільству.

Однією з цілей вищезгаданої Концептуальної школи діалогу культур було формування викладача нового рівня – «людини культури». Рефлексією в спільному просторі стала діяльність талановитих, природно обдарованих осіб різної вікової категорії поза школою діалогу культур. Одним із зразків відповідної «людини культури» та справжньої результативної експериментально-педагогічної дослідницької діяльності вважаємо творчий доробок Н. Гордєєвої та високий особистісний рівень розвитку культури. Лише такий авторський підхід до навчально-педагогічної діяльності може здійснити розвивальний вплив на формування та збереження культурної самоідентифікації особистості сучасної української молоді, забезпечуючи базові знання для здійснення міжкультурного діалогу.

Проблему формування міжкультурної компетентності (основа розвитку високого рівня свідомості) в учнів вивчають сучасні активні вчителі-практики різних регіонів країни. Зокрема, у навчальній програмі з українознавства О. Авілової, Н. Дерев'янченко, Р. Кузьменко [1], рекомендованою МОН України, реалізовано інтегрований підхід до побудови змісту навчального предмета. Як зазначають автори, зміст курсу має зв'язок з такими навчальними предметами і курсами:

1) інваріантного складника навчального плану: «Українська мова» (10 клас), «Українська література» (8 клас), «Географія» (8, 9 класи), «Біологія» (7 клас), «Екологія» (11 клас), «Історія України» (8, 9 класи);

2) варіативного складника навчального плану: «Українознавство» (5–11 класи), «Фольклорно-етнографічне краєзнавство Великоновосілківщини» (10, 11 класи) [1].

На нашу думку, зміст цієї програми з українознавства, розрахованої на три роки вивчення в старших класах, заслуговує на особливу увагу. Здійснений аналіз змісту свідчить, що вона містить частину матеріалів з біології, географії, інших вказаних авторами предметів, а також, що не зазначено авторами – з народознавства, історії релігій, релігієзнавства, профорієнтації.

На це вказують такі запропоновані теми для вивчення:

– Народні повір'я та прикмети в сучасному житті. Вірування українців, греків, турків-месхетинців і татар. Національне вбрання українців, греків, турків-месхетинців та татар (8 клас);

– Неперервність традицій. Оберегові елементи в давньому та сучасному одязі. Взаємопроникнення культур. Особливості національної кухні українців, турків-месхетинців і татар: турта, вареники, кубете, пампушки, шумуш, самса, манти, хінкалі, сарма. Корисна та шкідлива їжа з позицій традиційного харчування (8 клас);

– Особливості святкування найбільших зимових християнських та мусульманських свят (Святий Миколай, Коляда, Святвечір, Різдво Христове, Водохреще, Курбан-байрам) на Великоновосілківщині (8 клас);

– Побут, облаштування обійстя, ведення приватного господарства, декоративно-ужиткове мистецтво українців, греків, турків-месхетинців і татар (9 клас);

- Взаємопроникнення традицій народної медицини українців, греків, турків-месхетинців та татар. Народна косметика (9 клас);
- Особливості святкування найбільших весняних християнських та мусульманських свят (Благовіщення, Вербна неділя, Страсний Тиждень, Великдень, Проводи, Рамазан) на Великоновосілківщині (9 клас);
- Українські звичаї – основа духовного життя особистості. Родинні звичаї та обряди українського народу. Презентація родинних звичаїв та обрядів українців, греків, турків-месхетинців та татар (9 клас);
- Особливості святкування найбільших літніх християнських та мусульманських свят (Трійця, Свята Івана Купала, Спас, Лейля Хадир Геджесі) на Великоновосілківщині. Традиції сьогodenня (10 клас);
- Історичні пам'ятки рідного краю (церква Різдва Пресвятої Богородиці (XVIII ст.), музей-садиба В. Немировича-Данченка, Муравський шлях, скіфські баби) (11 клас);
- Трудові династії рідного краю (родина вчителів – Дігтяренків, Малтабарів, Погрібняків, лікарів – Тарасенків, Балабанів, хліборобів – Харченків, Веренікіних, музикантів – Чотіїв, Грекових). Зустріч з представниками династій (11 клас);
- Професіограма. Моя майбутня професія. Зустріч з працівниками районного центру зайнятості (11 клас) тощо.

Ми погоджуємось з авторами, що курс за вибором «Земля, де живем, Україною зовем» є важливим для становлення світогляду учнів. Однак щодо формування міжкультурної компетентності, маємо зауважити, що в контексті аналізованого курсу вона формується на вузькому, обмеженому регіоні місцевому рівні. Для порозуміння з мусульманськими родинами замало лише знати традиції святкування окремих свят, не розуміючи їхньої життєвої філософії (як і життєвої філософії самого східного християнства). Для отримання суттєвих результатів у формуванні основ міжкультурної компетентності необхідно більш детально ознайомити учнів з філософією життя представників інших культур та інших релігій.

Наш педагогічний досвід та результати проведених спостережень під час проведення навчально-виховної діяльності зі студентською, учнівською молоддю і науково-педагогічними працівниками, дає підстави стверджувати, що лише поодинокими монологічними виховними бесідами-розповідями неможливо досягти суттєвих результатів. Для формування в людини суттєвої бази для здійснення міжкультурного діалогу необхідно усвідомити знання різних культурних традицій, свідомого розуміння світогляду представників різних культур. Навчаючи дітей представників 17 країн у Київському ліцеї «Інтелект», ми також отримали суттєвий досвід розвитку та закладання основ міжкультурного спілкування в сучасному демократичному світі.

Цілей та очікуваних результатів, передбачених згаданою вище програмою та науково-педагогічними фактами життя, у ліцеї досягають переважно під час вивчення спеціальних дисциплін. Це відбувається системно, починаючи з 2 класу. Вчителі розробляють інтегровані авторські програми та навчальні посібники: білінгвальні спецкурси «Природничі науки англійською мовою» (Science) (2–7 класи) та «Біологія англійською мовою» (5–7 класи), країнознавство, мова країн яких вивчається – англійською «Велика Британія» (9 клас) тощо, білінгвальний спецкурс «Всесвітня історія. Стародавній світ» (6 клас), «Українознавство» англійською (7–8 класи), «Українська мова» (1–11 класи), «Країнознавство світу» (10 клас), «Історія світових релігій» англійською (10 клас) тощо. На нашу думку, важливим завданням у сучасному суспільстві є сприяння формуванню і розвитку міжкультурної компетентності молоді та дорослих як невід'ємної складової високого рівня свідомості культури та ознаки адекватного менталітету сучасних українців.

Під час діяльності з сучасною молоддю, цьому можуть сприяти лише вивчення спеціальних предметів, зокрема авторської дисципліни «Історія світових релігій», розробленої та апробованої Н. Гордєєвою для учнів ЗНЗ [9].

Учитель навчальної дисципліни наголошує на тому, що курс «Історія світових релігій» надає можливість виховувати в молоді толерантність, яка є підґрунтям до нормального співіснування представників будь-яких спільнот, умовою поступального розвитку багатонаціонального, полікультурного суспільства. Вона зазначає, що підліткам необхідно пояснювати, що людей не можливо розділити за релігійним принципом, кольором шкіри, расовою приналежністю. Таким чином, цей спецкурс виконує виховні функції [2].

На думку Н. Гордєєвої, в багатонаціональному середовищі сучасної України вивчення аналізованого предмета є особливо необхідним, оскільки на одній території співіснують віруючі, які належать до різних конфесій, а також атеїсти. Для мирного проживання за таких умов важливою є толерантність, взаємоповага людей, які мають різні погляди і переконання. Релігія – це система усталених поглядів. Щоб шанобливо ставитися до будь-яких форм релігії, необхідно знати релігійні традиції, адже через незнання можна зачепити релігійні почуття людей, які живуть поруч. Для самоповаги і збереження культурних традицій також необхідно знати історичні та релігійні основи культури свого народу [2]. Доцільно згадати відомий пророчо-прогностичний вираз-настанову Т. Шевченка: «І чужого навчайтесь, і свого не цурайтесь».

У процесі вивчення аналізованої навчальної дисципліни учні ознайомлюються з п'ятьма основними (поширеними) світовими релігіями. Ураховуючи специфічність аналізованого предмета, для його усвідомлення важливості вчителями-практиками і дослідниками-теоретиками оприлюднено зразок змісту авторської навчальної програми.

Індуїзм

Індуїзм як система світосприйняття. Філософський, релігійний та соціальний компоненти індуїзму.

Періодизація історії індуїзму. Зародження та історія становлення індуїзму: ведичний, брахманський та індуїстський періоди. Стародавні релігійні тексти (Веди): Рігведа, Самаведа, Яджурведа, Апгхарваведа. Закріплення кастового поділу суспільства у пам'ятці законодавства та релігії Індії Законах Ману. Формування основи індуїзму: вчення про сансару та закон карми. Богословські трактати (Упанішади).

Об'єкти релігійного вшанування в індуїзмі. Об'єкти міфотворчості та культового вшанування: боги та богині, герої епосу, мудреці (ріші), душі предків (пітрі); напівбоги і духи, тварини, водні джерела і річки, рослини, каміння. Індуїстський пантеон богів: Брахма, Шива, Вішну, Дурга, Калі, Кришна, Варун. Брахма, Вішну та Шива – божественна «трійця» тримурті. Життєпис Рами Рамаєяна. Історія складання та сюжет «Махабхарата».

Обряди і свята в індуїзмі. Паломництво у святі місця: Пурі, Рамешварам, Дварака, Бадрінахт. Індуський календар релігійних свят. Значення та обряди під час святкування Маха-Шиваратрі, Крішна-джанмаштамі, Рама-навамі, Холі Дивалі, Дурга-пуджа, Ганеш-чатуртгі. Найбільший фестиваль в індуїзмі Кумбха-Мелу.

Релігійні практики. Щоденні обряди: домашній обряд пуджа, читання священних писань, обряд оспівування молитов, мантр і релігійних пісень бгаджана. Медитації та читання мантр.

Індуське суспільство. Поділ на варни і кастова система: брахмани, кшатрії, вайшії, шудри. Чернецтво та чернечий спосіб життя в індуїзмі. Чотири періоди життя в індуїзмі (ашрама): брахмачар'я, період навчання; гріхастга, сімейне життя та робота; ванапрастга, відхід від справ; саннійаса, повне зречення від матеріального світу. Принцип ненасильства (ахімса) і вегетаріанство.

Сімейні традиції та стосунки у сім'ї. Весілля, придане і розлучення. Вдівство і повторне заміжжя. Обряд саті. Становище жінки в індуїзмі.

Іудаїзм

Віровчення та основні принципи іудаїзму. Релігійний, національний та етичний світогляд іудаїзму. 13 принципів віри.

Доктрина іудаїзму. Вчення про Бога, сутність Всесвіту і людини. Концепція богообраності єврейського народу. Комплекс законів релігійного і світського права. Порядок релігійного ритуалу. Система релігійних інститутів. Кодекс моральних відносин.

Періоди історії іудаїзму. «Біблейський» іудаїзм (X ст. до н. е. – VI ст. до н. е.). Іудаїзм Другого храму (VI ст. до н. е. – II ст. н. е.). Талмудичний іудаїзм (II ст. н. е. – XVIII ст. н. е.). Сучасний період іудаїзму (з 1750 р. до сучасності). Святі писання: Танах (Старий Заповіт), Тора, або П'ятикнижжя. Книги П'ятикнижжя: Буття, Вихід, Левит, Числа, Второзаконня.

Основні напрямки іудаїзму. Ортодоксальний іудаїзм (литваки, хасиди, сіоніти). Реформований іудаїзм. Консервативний іудаїзм. Реконструктивістський іудаїзм.

Релігійна символіка. Шестиконечна зірка Давида. Семисвічник Менора. Скрижалі з десятьма заповідями. Символічне значення молитви Шма, дотримання шаббата та каш рута та носіння кіпи.

Місця релігійного поклоніння. Єрусалим. Храм на Храмовій горі. Печера Патріархів у Хевроні. Стіна Плачу. Віфлеєм. Наблус. Цфат.

Іудейські обряди і свята. Традиції дотримання щотижневого святкового дня відпочинку Шабата. Головне свято іудаїзму Песах (Великдень). Свято кущів Суккот. День Спокути Йом-Кіпур. Єврейське свято світла і чуда Ханука. Святкування Рош Гашана (Нового Року).

Вплив релігії на суспільне та сімейне життя іудеїв. Святкування народження дитини. Обряд обрізання. Обряд на честь тринадцятилітня єврейського хлопчика Бар-міцва. Одруження та весільні традиції. Розлучення. Обряд поховання. Цінності сімейного життя іудеїв [2].

Аналізована навчальна дисципліна передбачає також вивчення буддизму та християнства, що поширені в Україні, слов'янських та інших країнах. Беручи до уваги межі нашої публікації, зазначимо лише основні розділи, матеріали яких також вивчаються іноземною (англійською) мовою: основи християнства, віровчення християнства, історія християнства, християнські конфесії, обряди та символіка християнства, християнські релігійні свята, християнська етика та моральні цінності. Більш детально зі змістом можна ознайомитись безпосередньо на сторінках навчальної програми [2].

Отже, вивчення індуїзму сприяє формуванню розуміння традиції країн Півдня, осмислення різниці слов'янської та індійської культур.

Ознайомлення з віровченням та принципами іудаїзму створює підґрунтя для розуміння особливостей іудейського світогляду, життєвих традицій, філософії і відмінності від інших релігій. Вивчення основ буддизму забезпечує для учнів культурний діалог зі східною традицією, а також сприяє ознайомленню з культурою Сходу. Це забезпечує готовність до майбутнього цивілізованого спілкування з представниками іншої релігії. Те саме відбувається і в процесі вивчення мусульманства та християнства.

Попередньо, в 6 класі учні частково ознайомлюються з окремими особливостями релігій та культури Індії, Греції, Риму, Єгипту. Це відбувається під час вивчення білінгвального спецкурсу «Всесвітня історія. Стародавній світ» (6 клас). Тому вивчення світових релігій вже в 10 класі розширює та поглиблює частину заздалегідь отриманих знань, а також удосконалює запас англійської спеціальної лексики з політичних, географічних, культурологічних, географічних та релігієзнавчих напрямів.

Таким чином, в умовах сучасних євроінтеграційних процесів в Україні актуальними постають проблеми, пов'язані з веденням міжкультурного діалогу. Для молоді (як і для багатьох дорослих, які дотримуються радянських світоглядних стереотипів) можливістю отримати необхідну базу є знання мов та особливостей світосприйняття інших культур. Для молоді це відкриває шлях до цивілізованого культурного майбутнього.

Знання основ п'яти світових релігій, отримані учнями на заняттях з «Історії світових релігій», стають міцним підґрунтям для профілактики виникнення непорозумінь, міжкультурних конфліктів, хибного упередження до представників іншої релігії, формування неприйнятності та амбітної самовпевненості психологічного явища «зверхрелігії» чи «надрелігії», які навіюють малоосвіченим молодим та дорослим людям, представники сучасних організацій з метою створення міжрелігійної ворожнечі, або навіть війни.

Оскільки справжнє демократичне суспільство передбачає свободу віросповідання та свободу вибору релігії, то зміст вищезгаданої навчальної програми та навчального предмета стає актуальним у сучасному інформаційно-перенасиченому середовищі з домінуючим впливом Інтернет-ресурсів сумнівної (нерідко низької) культури та якості. Вивчення аналізованої навчальної дисципліни є перспективним для розроблення україномовного варіанта предмета та відповідного навчального посібника для вивчення у ЗНЗ України. Це важливо, адже вивченням (за бажанням) лише християнської етики в 1–5 класах неможливо сформувати базу для високої культури спілкування.

Таким чином, вважаємо доцільним рекомендувати предмет «Історія світових релігій» до введення в перелік обов'язкових предметів середніх ЗНЗ (україномовний варіант) та ЗНЗ із поглибленим вивченням англійської мови (аналізований англійський варіант).

Використані літературні джерела

1. *Авілова О. В.* Земля, де живем, Україною зовем (8–11 класи) : навч. програма з українознавства для ЗНЗ. Для Донецького регіону, у якому компактно проживають представники національних меншин [Електронний ресурс] / О. В. Авілова, Н. М. Дерев'янченко, Р. П. Кузьменко // Велика Новосілка. – 2014. – 26 с. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>. – Назва з екрана.
2. *Гордєєва Н. М.* Історія світових релігій (10 клас). Навчальна програма для ЗНЗ з поглибленим вивченням іноземних (англійської) мов [текст] / Н. М. Гордєєва. – Київ : Інтеллект. – 2017. – 10 с.
3. *Прядко О. Г.* Психологія релігії [текст] : підручник / О. Г. Прядко. – Київ : Академвидав, 2008. – 344 с.
4. *Спиркин А. Г.* Сознание и самосознание [текст] / А. Г. Спиркин. – М. : Политиздат, 1972. – 303 с.
5. *Сухомлинська О. В.* Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем [текст] / О. В. Сухомлинська. – Київ : АПН України, 2003. – 68 с.
6. Твори слуги божого митрополита Андрея Шептицького. Пастирські листи [текст] (2. VIII. 1899 р. 7.IX.1901 р.) : репринтне видання. – Львів. – 1994. – Монастир Монахів Студійського Уставу ; Свічадо ; Вільна Україна. – 290 с.
7. *Француженко-Вірний М.* Великі митрополити України [текст] / М. Француженко-Вірний. – Київ : Смолоскип, 2013. – 160 с.
8. *Цветков О. П.* Культура і релігія [текст] : навч. посіб. / О. П. Цветков. – Київ : Академвидав, 2011. – 192 с.
9. *Gordeyeva N.* World Religions. Handbook of Today's Religions [текст] : навч. посіб. для шкіл з поглибленим вивченням англійської мови. – Київ, 1999, 2008.

Bibliography

1. *Avilova O. V.* Zemlia, de zhyvem, Ukrainoiu zovem (8–11 klasy) : navch. prohrama z ukrainoznavstva dlia ZNZ. Dlia Donetskoho rehionu, u yakomu kompaktno prozhyvaiut predstavnyky natsionalnykh menshyn [Elektronnyi resurs] / O. V. Avilova, N. M. Derev'yanchenko, R. P. Kuzmenko // Velyka Novosilka. – 2014. – 26 s. – Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>. – Nazva z ekrana.
2. *Hordieieva N. M.* Istoriia svitovykh relihii (10 klas). Navchalna prohrama dlia ZNZ z pohlyblyenym vuvchenniam inozemnykh (anhliiskoi) mov [tekst] / N. M. Hordieieva. – Kyiv : Intelekt. – 2017. – 10 s.
3. *Predko O. H.* Psykholohiia relihii [tekst] : pidruchnyk / O. H. Priadko. – Kyiv : Akademvydav, 2008. – 344 s.
4. *Spyrkyn A. H.* Soznanye y samosoznanye [tekst] / A. H. Spyrkyn. – M. : Polytyzdat, 1972. – 303 s.
5. *Sukhomlynska O. V.* Istoryko-pedahohichni protses: novi pidkhody do zahalnykh problem [tekst] / O. V. Sukhomlynska. – Kyiv : APN Ukrainy, 2003. – 68 s.
6. Tvory sluhy bozhoho mytropolyta Andreia Sheptytskoho. Pastyrski lysty [tekst] (2. VIII. 1899 p. 7.IX.1901 p.) : repyntne vydannia. – Lviv. – 1994. – Monastyr Monakhiv Studiiskoho Ustavu ; Svichado ; Vilna Ukraina. – 290 s.
7. *Frantsuzhenko-Virnyi M.* Velyki mytropolyty Ukrainy [tekst] / M. Frantsuzhenko-Virnyi. – Kyiv : Smoloskyp, 2013. – 160 s.
8. *Tsvetkov O. P.* Kultura i relihiia [tekst] : navch. posib. / O. P. Tsvetkov. – Kyiv : Akademvydav, 2011. – 192 s.
9. *Gordeyeva N.* World Religions. Handbook of Today's Religions [tekst] : navch. posib. dlia shkil z pohlyblyenym vuvchenniam anhliiskoi movy. – Kyiv, 1999, 2008.